

УДК 343.352.4

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.37>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ

Колодін Денис Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
декан факультету цивільної та
господарської юстиції
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

Абакіна-Пілявська Людмила Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

У статті проведено аналіз поняття кримінального корупційного правопорушення та кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією. Визначено зміст зазначених понять. Встановлено, що кваліфікація корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією представляє собою правову оцінку діяння з метою встановлення його сутності, надання відповідної юридичної оцінки та визнання, у зв'язку з цим, необхідних подальших заходів правового впливу.

Запропоновано корупційне кримінальне правопорушення трактувати як кримінально каране діяння, яке містить обов'язкові ознаки корупції та полягає в умисному зловживанні службовими повноваженнями або службовим становищем, вчинене державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншого суб'єкта, за вчинення якого передбачені певні кримінально-правові санкції. А кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією визначено як діяння, які не належить до корупційних правопорушень, але вчиняються умисно з використанням службового становища, у зв'язку зі службою тими самими суб'єктами, що й корупційне кримінальне правопорушення.

Зазначено, що з початку повномасштабного вторгнення неодноразово пропонувалося внести зміни до чинного КК України в частині посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних діянь в умовах воєнного та особливого стану. Висловлено припущення, що така ідея може бути не достатня та не ефективна, тому варто приймати міри щодо комплексного удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з корупцією, особливо в частині контролю механізмів та управлінських процедур, де найчастіше існують корупційні ризики.

Ключові слова: корупція, кримінальні корупційні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, воєнний та особливий стан, кримінальна відповідальність, кваліфікація корупційних правопорушень.

SEPARATE QUALIFICATION ISSUES OF CRIMINAL CORRUPTION OFFENSES AND CORRUPTION RELATED OFFENSES

Kolodin Denis Oleksiyovych,
Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor at the Department of
Criminal Law,
Dean of the Faculty of Civil and Economic
Justice
(Odesa Law Academy National
University, Odesa, Ukraine)

**Abakina-Pilyavska Lyudmila
Mykolaivna,**
Doctor of Law,
Associate Professor at the Department of
Criminal Law
(Odesa Law Academy National
University, Odesa, Ukraine)

The article analyzes the concept of criminal corruption offense and criminal offense related to corruption. The content of these concepts is defined. It has been established that the qualification of a corruption offense or an offense related to corruption is a legal assessment of an act with the aim of establishing its essence, providing an appropriate legal assessment and recognizing, in connection with this, the necessary further measures of legal influence.

It is proposed to interpret the corruption criminal offense as a criminally punishable act that contains mandatory signs of corruption and consists in the intentional abuse of official authority or official position, committed by a public official during the performance of his functions with the aim of obtaining any unlawful benefit for himself or another subject, and certain criminal sanctions are provided for its commission. And criminal offenses related to corruption are defined as actions that do not belong to corruption offenses, but are committed intentionally with the use of an official position, in connection with the service, by the same subjects as the corruption criminal offense.

It is noted that since the beginning of the full-scale invasion, it has been repeatedly proposed to make changes to the current Criminal Code of Ukraine in terms of strengthening criminal liability for committing acts of corruption under conditions of war and a state of emergency. It is suggested that such an idea may not be sufficient and not effective, therefore it is worth taking measures to comprehensively improve the regulatory and legal support for the fight against corruption, especially in the part of control mechanisms and management procedures, where corruption risks most often exist.

Key words: corruption, criminal corruption offences, criminal offenses related to corruption, martial law and state of emergency, criminal liability, qualification of corruption offences.

Корупція – одна з найголовніших проблем, яка здійснює свій деструктивний вплив майже на всі сфери суспільного життя, проникаючи у різні напрямки соціальної політики, економіки та управління як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях нашої країни. Попередження та запобігання корупційним проявам є одним з чи

не найголовніших завдань національної кримінально-правової політики. Таку ж мету підтримує і міжнародна спільнота, розробляючи та запроваджуючи все нові правові стандарти, вимоги, програми та концепції протидії корупції на міжнародному рівні та в окремих регіонах.

Примітно, що у 2022 році наша країна отримала 33 бали (із 100 можливих) в Індексі сприйняття корупції та, відповідно, посіла 116 місце (із 180 країн). Для порівняння, ці показники України в 2021 році становили 32 бали зі 100 можливих і 122 місце. А якщо подібні дані порівняти з 2014 роком, то зазначений індекс за вказаний період збільшився на 8 балів. Така ситуація приводить до висновку про зміцнення показників попри складнощі у сфері боротьби з корупцією в стані військової агресії проти нашої держави.

За час повномасштабного вторгнення в Україні активно продовжувалася політика протидії та боротьби з корупцією. Так, влітку 2022 року було ухвалено законопроект державної антикорупційної стратегії, призначено керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Урядовий комітет з питань нацбезпеки, оборони та правоохоронної діяльності схвалив Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки, водночас було внесено ряд змін до кримінального закону. Разом з тим, питання кримінально-правової кваліфікації корупційних правопорушень та пов'язаних з корупцією правопорушень, а так само корупційних діянь, вчинення яких тягне за собою адміністративну, фінансову, дисциплінарну відповідальність завжди викликали ряд практичних проблем, які, частіше всього, полягали у складнощах розмежування посягань, встановлення всіх ознак складів діянь та застосування заходів кримінально-правового впливу. Особливо гострою ця проблема стала під час дії військового стану, в силу скасування або відтермінування окремих антикорупційних заходів, відміни або призупинення певних механізмів протидії та попередження корупційних проявів, що викликає необхідність проведення подібних досліджень.

Від правильної кваліфікації вчиненого корупційного діяння залежить дотримання законності і в кінцевому результаті – ефективність кримінального судочинства. Помилка у кваліфікації може мати наслідком необґрунтоване засудження чи виправдання особи, яка вчинила корупційне правопорушення, застосування не достатніх заходів впливу тощо. Таким чином, казуальна кримінально-правова кваліфікація забезпечує персоніфіковане застосування норм кримінального права до конкретних суспільних конфліктів, які потрапляють в сферу кримінального судочинства. В цілому, кваліфікація корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією представляє собою правову оцінку діяння з метою встановлення його сутності, надання відповідної юридичної оцінки та визнання, у зв'язку з цим, необхідних подальших заходів правового впливу.

У першу чергу, питання кваліфікації є розмежування корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, за яке встановлено кримінальну відповідальність.

Так, згідно з чинним законодавством під корупцією розуміється «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1].

У свою чергу, корупційне правопорушення – «діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»,

за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [1]. Сам КК України визначення поняття корупційного правопорушення не містить, однак встановлює перелік таких діянь, до яких відносить – «кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу» [2].

Із зазначеного вбачається, що законодавець поділяє корупційні кримінальні правопорушення на дві групи, де діяння, віднесені до першої групи можуть бути визнані корупційними у випадку вчинення їх визначеним суб'єктом, тоді як посягання, які становлять другу групу та містять в собі виключну корупційну складову.

Міжнародна спільнота визначає дане діяння як «умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи» [3].

У науковій доктрині знаходимо визначення корупційного правопорушення наступного змісту – це «умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень» [4, с. 53].

До ознак такого діяння можна віднести те, що воно обов'язково містить ознаки корупції, є винним та може бути вчинене виключно суб'єктом корупційного кримінального правопорушення. Чинне законодавство таких суб'єктів поділяє на дві групи: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (Президент, депутати різних рівнів, держслужбовці та ін.) та 2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги – аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі; представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів та ін.) [1].

Отже, під явищем корупційного кримінального правопорушення розуміємо кримінально каране діяння, яке містить обов'язкові ознаки корупції та полягає в умисному зловживанні службовими повноваженнями або службовим становищем, вчинене державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншого суб'єкта, а за його вчинення передбачені певні кримінально-правові санкції.

У 2021 році чинний кримінальний закон було доповнено абзацом другим примітку до ст. 45 такого змісту: «кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу» [5], чим було по суті введено нове поняття в теорію та практику кримінального права.

Ст. 366-3 КК України містить склад кримінального правопорушення у вигляді декларування недостовірної інформації, тобто умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на

виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. У свою чергу, ст. 366-3 КК України передбачає кримінальну відповідальність за неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування вчинене в умисній формі [2].

Згідно Закону України «Про запобігання корупції» дане поняття розкривається за допомогою дефініції, передбаченої в ст. 1 – «правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [1].

Слушно зазначається, що «юридичним наслідком вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути не лише адміністративна, але й кримінальна та (або) дисциплінарна чи цивільно-правова відповідальність. Відтак, в системі Особливої частини КК України наявні не лише корупційні правопорушення, але і правопорушення, пов'язані з корупцією, наслідком вчинення яких є безпосередньо кримінальна відповідальність» [4, с. 54-55].

Отже, таке діяння не належить до корупційних правопорушень, але вчиняється з використанням службового становища, у зв'язку зі службою тими самими суб'єктами, що й корупційне кримінальне правопорушення. Протиправні діяння цього виду вчиняються умисно та можуть полегшувати або спрощувати скоєння корупційних правопорушень, а також мати суміжні склади з корупційними правопорушеннями.

З початку повномасштабного вторгнення збільшилася кількість корупційних правопорушень, в тому числі, в оборонній та гуманітарній сферах, що викликає виправданий значний громадський резонанс. Так, з метою боротьби та посилення заходів кримінально-правового впливу на корупцію в Україні було запропоновано до розгляду не один законопроект про внесення відповідних змін до чинного КК України.

04.05.2022 року було зареєстровано законопроект № 7348 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану», метою якого було значне посилення санкцій за незаконне збагачення у відповідний період за рахунок введення додаткової ознаки до диспозиції ст. 111 Кримінального кодексу України «Державна зрада» та кваліфікації незаконного збагачення у період дії воєнного стану і протягом року після його припинення чи скасування в якості державної зради [6].

У лютому 2023 року до Верховної Ради України було внесено законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану» (реєстраційний № 9029) [7], яким пропонується доповнити окремі статті КК України, які містять заборону корупційних кримінальних правопорушень, а саме: ст. ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 368-5, 369 і 369-2 КК України, обтяжуючою ознакою «те саме діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Відповідно, у разі вчинення в таких умовах корупційного кримінального правопорушення суду надається повноваження призначити більш суворий вид чи розмір покарання, ніж за аналогічне кримінальне правопорушення, вчинене в мирний час.

У даний період також було запропоновано до розгляду законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану» (реєстраційний

№ 9049), яким запропоновано встановити можливість застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, в тому числі за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного та надзвичайного станів [8]. Однак, важко не погодитися із коментарем М. Хавронюка, з приводу того, що ідея встановити безальтернативне покарання за зазначені діяння у вигляді довічного позбавлення волі та конфіскації майна «суперечить вимогам статей 8, 21, 24, 61 Конституції України, а також положенням ст. 65 Кримінального кодексу щодо загальних засад призначення покарання» [9].

Отже, склад корупційного кримінального правопорушення має важливе значення для законності й обґрунтованості кримінальної відповідальності за його вчинення, адже тільки сукупність усіх передбачених законом ознак складу кримінального правопорушення може бути підставою для кримінальної відповідальності та відмежування від суміжних складів посягань. В основі розмежування кримінального корупційного правопорушення та кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією наявність або відсутність ознак корупції, яка полягає, в першу чергу, в умисному зловживанні службовим становищем чи повноваженнями відповідним суб'єктом з метою отримання неправомірної вигоди, а так само всіх ознак складу кримінально караного діяння.

Разом з тим, саме по собі посилення кримінальної відповідальності за корупційні прояви під час воєнного та надзвичайного стану не є достатнім заходом подолання корупції в країні та може мати успіх лише за умов комплексного підходу, в рамках якого також буде підвищено контроль за управлінськими механізмами та процедурами, в рамках яких найчастіше виникають корупційні ризики, що вимагає удосконалення нормативно-правової бази у сфері боротьби з корупцією.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003. Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
4. Гусаров С.М. Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких встановлено кримінальну відповідальність. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції» ; Громад. рада при МВС України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 52–56.
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 29 червня 2021 року № 1576-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-20#Text>
6. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» № 7348 від 04.05.2022 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74188
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного чи надзвичайного стану» № 9029 від 17.02.2023 р. С. 2. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/gi08790a>

8. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану» № 9049 від 22.02.2023 р. С. 2. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1664669>

9. Хавронюк М. Посилення відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану. Чи достатньо самих змін до Кримінального кодексу? URL: <https://www.facebook.com/nikolaj.havronuk/posts/pfbid02VUuoX3xPR5dHEjjsa7wsFVEVzNnPtqgZYA6N4Dhs2TvZVaP1RqtTsRWYtAdzRF6Tl>